

MATURITNÁ OTÁZKA Č. 8

- a) eleátska škola
- b) rodinné právo
- c) význam potrieb, statkov, krivka produkčných možností, alternatívne náklady

a) eleátska škola

Ranná grécka filozofia = predsokratovské obdobie = predklasické obdobie (8./7.-6./5.st.pr.Kr.)

Pramene rozlišujeme:

- 1.) **priame** - jediné priame pramene sú zlomky (fragmenty) predsokratovských mysliteľov, sú to jediné hodnoverné (autentické) pramene, nachádzajú sa v antropológii z diel filozofov (obsahujú výroky filozofov). Patria sem aj diela filozofov, ktoré sa zachovali, ale takých je málo
- 2.) **nepriame** - diela tých filozofov, ktorí si napísanie dejín filozofie stanovili ako hlavnú úlohu a k tomu dal podnet Aristoteles (10 kníh **DIOGÉNA LÁRTSKEHO** – 220 po Kr., ...). Patria sem aj diela neskorších filozofov, ktorí sa pri vysvetľovaní svojej filozofie opierali o názory svojich predchodcov, a tak nás o nich informovali (Platón - v jeho dielach je hlavná postava Sokrates, ...)
- 3.) **doxografie** = antické diela v ktorých boli všetky náuky (**doxai** = náuka, názor, mienka) rozličných filozofov zhrnuté vedľa seba prehľadne, v chronologickom časovom slede

Eleáti

Eleáti dostali meno podľa mesta *Elea* (v južnom Taliansku severne od *Salerna*), kde pôsobili. Znaky eleátov:

- 1.) **racionalizmus** – eleáti podceňovali zmysly a nebrali ich do úvahy
- 2.) **skúmanie sveta z hľadiska staticky** – úplne vylúčili pohyb zo sveta, pretože neuznávali prázdny priestor, nevníмали kontinuitu pohybu
- 3.) **absolutizácia pokoja**

Predstavitelia eleátov:

- 1.) **XENOFANES z KOLOFÉNU** – pochádzal z Malej Ázie. Bol to potulný rapsód a materialista, zakladateľ eleátskej školy, napísal dielo „*Báseň o prírode*“. Kritizoval *polyteizmus*, **HOMÉRA** a **HESIODOSA** za to, že bohom pripisujú zlé vlastnosti, kt. majú aj ľudia, tvrdí, že nemôžu vedieť, či sa bohovia vôbec podobajú na ľudí (*antropomorfizmus*) – „*keby kone, býky a levy vedeli kresliť, zobrazili by bohov v podobe koní, býkov a levov*“. Podľa neho existuje jedno/príroda – boh je všetko, stotožňuje boha a prírodu = *panteizmus* – nemôže byť jeden alebo viacero bohov, samotná príroda je božská – „*boh zrástol so všetkým, boh je jedno/boh je všetko a všetko je boh*“, „*boh celý vidí, myslí a celý počuje*“, „*boh nie je človeku podobný ani telom, ani myslou*“. Bol to tzv. „*triezvy logik*“ – neuznával existenciu nadprirodzených síl, neveril v existenciu podsvetia, hviezdy sú podľa neho zapálené uhličky. Bol učiteľom **PARMENIDA**
- 2.) **PARMENIDES** – učiteľ **ZENÓNA** a jeho adoptívny otec, zakladateľ ontológie, vysvetľuje svet staticky – svet je kruh, ktorý vysvetľuje abstraktne a stačí ho chápať len z jednej – rozumovej stránky ako staticky nemenné bytie, ktoré je spoločné a majú ho všetky veci. *Svetový priestor* je vyplnený bytím/súcnom – „*bytie/súčno je, nebytie nie je a nemôže byť ani myslené, myslenie je bytie, nejestvujúceho niet, myslíme len o tom, čo je*“, „*súčno je večné, celé, súvislé, nemá časti, nie je tu vznik, ani zánik, ani prázdny priestor, tým pádom sa nemá kde realizovať pohyb*“. Vylúčil pohyb zo sveta, poznanie je u neho dvojaké:
 - 1.) **zmyslové – fyzikálne** – zmyslový svet sa mení, je to len mienka = *doxai* a dohady o tom, že svet je taký, ako ho skutočne vnímame, nevypovedá pravdu, závisí od schopnosti zmyslových orgánov – je objektívne
 - 2.) **poznanie rozumu = dialektiky** – kladenie argumentov
- 3.) **ZENÓN z ELEY** – obhajoval učenie svojho adoptívneho otca, bol to dobrý rečník a vedel viesť dialóg. Zaviedol *apórie* = bezvýchodiskové postavenia založené na nekonečnej deliteľnosti dráhy a času, chcel dokázať, že pohyb, kt. vnímame zmyslami, sa nedá logicky zdôvodniť, že neexistuje *mnohosť vecí* a *priestor* – chcel ukázať, ako pomocou argumentácie (dialektiky) možno dôjsť k nesprávnym zámerom, a ako možno ľahko spochybníť istotu našich zmyslov. Bolo ich celkovo 40, jeho argumentácie boli často nezrozumiteľné a privádzali ľudí do zúrivosti:
 - 1.) **1. apória = dichotómia (delenie dvomi do nekonečna)** – ak chce bežec prejsť cestu, musí z nej prejsť najprv polovicu, zo zvyšnej polovice ďalšiu polovicu až do nekonečna – nikdy ju neprejde
 - 2.) **2. apória = Achilles a korytnačka (nekonečná deliteľnosť dráhy)** – Achilles nikdy nepredbehne korytnačku, ak jej dá náskok, lebo ak sa korytnačka dostane do bodu B, Achilles bude ešte len v bode A, úseky medzi nimi sa budú postupne skracovať, ale nikdy sa nestretnú, bude ich

nekonečno a bolo by treba nekonečne dlhý čas na ich zrátanie. Zenón chápal *pohyb* ako pohyb od bodu k bodu, nevnímal kontinuitu pohybu, a dráhu, kt. je potrebné prejsť, rozdelil na nekonečné množstvo bodov a časových úsekov. Týmto motivoval filozofov, aby sa začali zamýšľať nad pohybom, priestorom, pokojom a časom

- 3.) 3. apória = letiaci šíp – v určitom časovom momente zaberá letiaci šíp svojou dĺžkou miesto v priestore od A po B, tým pádom sa nachádza, je statický a stojí – keby tam nebol, nemohol by sa pohybovať – nemôže sa zároveň nenachádzať a pohybovať sa

b) rodinné právo

Rodinné právo je odvetvie slovenského práva, riadi sa zákonom o rodine č. 94/1963 Zbierky zákonov. Predmetom rodinného práva je upravovať vzťahy medzi manželmi navzájom, medzi rodičmi a deťmi, medzi osvojcami a osvojitelmi, medzi ďalšími príbuznými, ako aj vzťah náhradnej rodinnej výchovy medzi príbuznými v priamom rade (priamy potomok a rodič, starí rodičia, ...), ale aj niektoré majetkové vzťahy (vyživovacia povinnosť, ...).

Zásady rodinného práva:

- 1.) zásada rovnoprávneho postavenia ženy a muža vo všetkých rodinných vzťahoch, týka sa osobných aj majetkových vzťahov (bezpodielové spoluvlastníctvo - majetok nadobudnutý počas manželstva - nie sú určené, ktoré podiely komu patria). Podielové vlastníctvo znamená zrušenie bezpodielového spoluvlastníctva manželov po sobáš. Okresný súd pri rozvoze nemusí riešiť otázku spoločného vlastníctva manželov
- 2.) zásada rovnoprávnosti občanov v rodinných vzťahoch - odstránenie rasovej, náboženskej a inej diskriminácie
- 3.) zásada odstránenia diskriminácie detí podľa pôvodu - deti sa nemajú rozlišovať medzi mimomanželské a narodené v manželstve
- 4.) zásada ochrany - materstvo, manželstvo, rodina sú pod ochranou štátu. Iné formy spoluzitia (druh a družka) upravuje **Občiansky zákonník**. Ochrana manželstva, rodiny, deklarácia práv dieťaťa z r. 1959- rodina má zabezpečovať harmonický duševný a telesný rozvoj dieťaťa
- 5.) zásada dobrovoľnosti a slobodného rozhodovania pri uzatváraní manželstva
- 6.) zásada monogamie - jej porušenie = **polygamiu** sankcionuje trestné právo:
 - **polyandria = mnohomužstvo** – 1 žena + viacero mužov (Tibet, Sibir, India, ...)
 - **polygýnia = mnohoženstvo** – 1 muž + viacero žien
- 7.) zásada jednotného východného pôsobenia rodiny a spoločnosti (škola)
- 8.) zásada vzájomnej morálnej a materiálnej pomoci, ktorú sú povinní poskytovať všetci členovia rodiny podľa svojich možností a schopností, všetci sú povinní rodine pomáhať a zveľaďovať

Manželstvo je inštitúcia, ktorá sa uzatvára medzi dvoma osobami odlišného pohlavia za účelom zachovania rodu, výchovy detí. Je to spoločenská inštitúcia, ktorá zlyháva → veľká rozvodovosť.

Podmienky uzavretia manželstva – osoby odlišného pohlavia spôsobilé na právne úkony, ktoré sa tak osobne slobodne rozhodli predložia:

- 1.) žiadosť a potrebné doklady na:
 - **matriku** (civilný sobáš) - vek, stav, bydlisko snúbencov
 - **cirkevný úrad**
- 2.) vyhlásenie, že dobrovoľne vstupujú do manželstva
- 3.) nie sú im známe okolnosti vylučujúce uzavretie manželstva
- 4.) podať vyhlásenie, že obaja navzájom poznajú svoj zdravotný stav
- 5.) urobiť vyhlásenie ohľadom ich priezviska a priezviska ich detí

Okolnosti vylučujúce manželstvo:

- 1.) nie je možné uzavrieť manželstvo so ženatým, ženatou
- 2.) blízky príbuzenský vzťah (→ incest)
- 3.) maloletosť (súd však môže výnimočne povoliť maloletému staršiemu ako 16 rokov)
- 4.) duševná porucha snúbenca, ktorá má za následok obmedzenie spôsobilosti na právne úkony

Zásady manželstva:

- 1.) vzájomný rešpekt
- 2.) láska a vernosť
- 3.) vzájomné poskytovanie osobnej, mravnej, hmotnej pomoci, pomoc v chorobe, starobe
- 4.) povinnosť vytvárať zdravé rodinné prostredie

Spôsob zániku manželstva:

- 1.) smrť jedného z manželov
- 2.) vyhlásenie jedného z manželov za mŕtveho/nezvestného
- 3.) rozvod
- 4.) odluka – bývajú v oddelených domácnostiach

Typy rodín:

- 1.) matriarchálne
- 2.) patriarchálne
- 3.) egalitárne

Typy manželstiev:

- 1.) exogamné/exogamické – 1 z manželov je z iného národa/kultúry
- 2.) endogamické – obaja sú tej istej národnosti/kultúry

Rodičia majú povinnosť zabezpečovať zdravý fyzický a psychický vývoj dieťaťa, ochranu záujmov dieťaťa, zastupujú dieťa pri právnych úkonoch, spravujú majetok maloletého.

Dieťa žijúce v spoločnej domácnosti s rodičmi je povinné pomáhať rodičom, rešpektovať a ctíť ich, prispievať na úhradu spoločných potrieb, ak je zárobkovo činné.

Náhradná rodinná starostlivosť je dočasné opatrenie, ktoré nahrádza osobnú rodičovskú starostlivosť, ak ju rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť, pričom vyživovacia povinnosť voči dieťaťu im zostáva. Vzniká len rozhodnutím súdu a môže mať nasledujúcu formu:

- 1.) adopcia – dieťa musí byť staršie ako rok, náhradní rodičia preberajú povinnosti a práva ako normálni rodičia
- 2.) náhradná osobná starostlivosť – zverenie maloletého dieťaťa inej osobe ako rodičom, najčastejšie príbuzným
- 3.) pestúnska starostlivosť – dočasná starostlivosť, rodičia sú mŕtvi alebo nie sú schopní starať sa o dieťa, pestún dostáva od štátu finančný príspevok na výživu dieťaťa
- 4.) ústavná starostlivosť – detské domovy

Ak obaja rodičia maloletého dieťaťa zomreli, boli pozbavení rodičovských práv a povinností, alebo nemajú spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, súd stanoví poručníka, ktorý bude dieťaťu zabezpečovať výchovu, zastupovať ho a spravovať jeho majetok. Súd, na návrh osvojiteľa, môže rozhodnúť tiež o osvojení maloletého dieťaťa. Osvojením vzniká rovnaký vzťah, aký je medzi rodičmi a deťmi, čiže vzniká príbuzenský vzťah. Na osvojenie je potrebný súhlas rodičov osvojovaného maloletého dieťaťa (ak zákon nejestvuje inak) alebo poručníka, ak rodičia nežijú. Na osvojenie dieťaťa do cudziny je potrebný aj súhlas Ministerstva práce a rodiny Slovenskej republiky.

Výživné je povinnosť jedného z rodičov „platiť na dieťa“, vzťahuje sa len na občanov, medzi ktorými sú rodinnoprávne vzťahy. Právo na výživné je nepremlčateľné. Plnenie vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je ich zákonná povinnosť. Ak dochádza k neplneniu, nastupuje súd, ktorý určí aj rozsah vyživovacej povinnosti. Zákon o rodine rozlišuje viacero druhov vyživovacej povinnosti:

- 1.) vyživovacia povinnosť rodičov k deťom nastáva narodením dieťaťa a trvá do času, kým deti nie sú schopné živiť sa samy
- 2.) vyživovacia povinnosť detí k rodičom znamená zabezpečenie primeranej výživy rodičom, ak ju potrebujú, a deti sú schopné samy sa živiť
- 3.) vyživovacia povinnosť medzi ostatnými príbuznými (predkovia a potomkovia) je povinnosťou iba v prípade, ak to nevyhnutne potrebujú
- 4.) vyživovacia povinnosť medzi manželmi je vzájomná, pretože manželia majú nárok na rovnakú životnú úroveň a predchádza vyživovaciu povinnosť detí voči rodičom

c) statky, potreby, alternatívne náklady, krivka produkčných možností

Základom spoločnosti je ekonómia = výroba materiálnych statkov (produkcia). Cieľom ekonómie je výroba a uspokojovanie ľudských potrieb. Základom každej ľudskej činnosti je potreba.

Potreba je stav organizmu, kedy človek pociťuje nedostatok niečoho. Je to uvedomelý alebo neuvedomelý nedostatok niečoho. Každý si stanovuje svoju vlastnú hierarchiu potrieb. Otvplyvňujú každého poznatky a spôsoby myslenia (daný zdravotným stavom, výchovou, ...).

Potreby sú vysoko individuálne, môžu byť:

- 1.) **primárne = biologické** – človek bez nich nemôže žiť, napr. hlad, smäd, sú vlastné tak zvieratám, ako aj ľuďom.
- 2.) **sekundárne = druhotné** – človek bez nich môže žiť, ale ich nedostatok spôsobuje frustráciu a depriváciu (pocit úspechu, potreba komunikovať, citové potreby, ošatenie, zariadenie domu, ...). Môžu byť:
 - **hmotné** (materiálne) - dom, auto chata
 - **nehmotné** (psychického duševného charakteru) - pocit bezpečia, istoty, lásky

Z hľadiska počtu osôb a ich potrieb rozdeľujeme potreby na:

- 1.) **individuálne** - potreby jednotlivca
- 2.) **kolektívne** - potreby pracovného kolektívu, školskej triedy.
- 3.) **spoločenské** - uspokojujeme nimi potreby spoločnosti, mesta, školy (chodníky, osvetlenie, ...)

Statok je všetko užitočné (hmotné aj nehmotné) čo uspokojuje ľudské potreby. Delia sa :

- 1.) **podľa dostupnosti:**
 - **voľné** - vyskytujú sa voľne v prírode (vzduch, jazerá, živočíchy)
 - **ekonomické** - človek si ich musí vyrobiť (je ich viac ako voľných). Sú vzácne statky, je ich obmedzené množstvo, nemôžu uspokojiť všetky potreby. Niektoré (pôdu, nerasty) získavame dodatočným úsilím z prírody, iné musíme vyrobiť, kúpiť (zlato)
- 2.) **podľa formy:**
 - **hmotné** (dom, auto, ...)
 - **nehmotné** (vzdelanie, láska, ...)
- 3.) **podľa účelu:**
 - **spotrebné**
 - **krátkodobej spotreby** (potraviny, ...)
 - **dlhodobej spotreby** (chladnička, ...)
 - **výrobné** – investičné - slúžia na výrobu iných statkov
- 4.) **podľa vlastníctva:**
 - **súkromné (osobné)** - statky, ktoré získa jedna osoba a ostatní ľudia ich nemôžu používať, uspokojujú potreby súkromnej osoby (náušnice, vlastná záhrada, ...)
 - **verejné (štátne)** - nepatria jednej osobe, môžu ich používať aj iní ľudia (lavička v parku, ...)

Spotreba je uspokojovanie bežných potrieb. Spotrebu ovplyvňuje viacero činiteľov: reklama, peniaze, návyk, kvalita, ... Statky, ktoré príroda voľne neposkytuje, sa nazývajú **vzácne**, pretože existujú len v obmedzenom množstve.

Výroba = produkcia je spoločenská cieľavedomá činnosť zameraná na výrobu materiálnych statkov s cieľom uspokojovať ľudské potreby, opakovaná výroba sa nazýva reprodukcia. Môže byť:

- 1.) **jednoduchá** - opakovanie výroby v nezmenenom rozsahu - objem výroby sa nemení
- 2.) **zúžená** - rozsah výroby sa z roka na rok znižuje
- 3.) **rozšírená** - rozsah výroby sa z roka na rok zväčšuje

Atribúty výroby sú:

- 1.) **spoločenská** - lebo výrobcovia na seba nadväzujú
- 2.) **cieľavedomá** - plánovitá
- 3.) **uvedomelá** - človek využíva svoju odbornú spôsobilosť

Reprodukčný proces = výroba + rozdeľovanie (mzdy) + výmena (obchod) + spotreba

Výrobný proces je ľudská činnosť, ktorou sa mení tovar a zloženie materiálu tak, aby vznikol výrobok (premena vstupov = pôda, práca a kapitál na výstupy = tovary a služby). Obsahuje:

- 1.) **výrobky** = ekonomické hmotné statky
- 2.) **služby** = nehmotné ekonomické statky
- 3.) **tovar** = výrobok, ktorý je určený na predaj

Keďže výrobné zdroje každej krajiny sú značne obmedzené, spoločnosť musí zvažovať, čo bude vyrábať a musí sa rozhodovať medzi viacerými možnosťami, napr. ak zvýši výrobu áut, zníži výrobu potravín.

Alternatívne náklady na výrobu tovarov a služieb sú merané nákladmi tých statkov a služieb, ktorých sa spoločnosť musela vzdať.

Hranica výrobných možností – z daných výrobných zdrojov možno vyrobiť rôzne druhy výrobkov. Množstvo výrobných zdrojov – množstvo práce, pôdy a kapitálu, ktoré má krajina k dispozícii, je obmedzené, a preto je obmedzené aj množstvo výrobkov, ktoré môže krajina vyrobiť. Ich kombinácia však môže byť rôzna. Hranica produkčných možností nie je raz a navždy daná. Ak sa získajú dodatočné výrobné zdroje a začnú sa využívať modernejšie technológie, tak hranica produkčných možností sa posúva doprava a nahor. Takýto posun krivky znázorňuje ekonomický rast.